

◀	Tartalom	Fogalmak	Törvények	Képletek	Lexikon	▶
---	----------	----------	-----------	----------	---------	---

Lexikon

A Á B C D E É F G H I Í J K L M N O Ó Ö Ő P Q R S T U Ú Ü Ű V W X Y Z &

D

d

A *deci*- SI prefixum jele. (Jelentése: tized-, tizedrész.)

d

1. Az *átmérő* jele (a latin eredetű *diaméter* = *átmérő* szó alapján).

2. A *távolság* jele (a latin eredetű *distancia* = *távolság* szó alapján).

D

A *rugóállandó* jele.

da

A *deka*- SI prefixum jele. (Jelentése: tíz-, tízszeres. A gramm mértékegységgel összekapcsolva helyette a dk forma is használható: dkg → dekagramm).

Davisson, Clinton Joseph

Clinton Joseph Davisson (Bloomington, 1881. október 22. – Charlottesville, 1958. február 1.) amerikai fizikus. 1927-ben *Lester Halbert Germer* amerikai fizikussal közösen kimutatta a nikkeltátról visszaverődő elektronok interferenciáját. Az „elektronok kristályokon történő elhajlásának kísérleti fölfedezéséért” Davisson 1937-ben *Georg Paget Thomsonnal* megosztva fizikai Nobel-díjat kapott.

Davisson–Germer-kísérlet

Az elektronok hullámtulajdonságait kimutató kísérlet, amely a nikkeltátról visszaverődő elektronok (katódsugarak) elhajlásának és interferenciájának megfigyelésén alapul. A kísérletet Clinton Joseph *Davisson* és Lester Halbert *Germer* amerikai fizikusok 1927-ben végezték el. Az „elektronok kristályokon történő elhajlásának kísérleti fölfedezéséért” Davisson 1937-ben Georg Paget Thomsonnal megosztva fizikai Nobel-díjat kapott. (Thomson vékony garfitrácson áthaladó katódsugarak interferenciájával igazolta az elektronok hullámtermészetét.)

de Broglie, Louis

Louis de Broglie (Dieppe, 1892. augusztus 15. – Louveciennes, 1987. március 19.) francia fizikus 1924-ben dolgozta ki elméletét, mely szerint minden mozgó részecskéhez vagy objektumhoz hozzárendelhető egy hullám (de Broglie-hullám). Ezért a felismerésért 1929-ben fizikai Nobel díjat kapott.

de Broglie-hullám

Minden mozgó testhez hozzárendelhető egy hullám, amelynek hullámhossza ugyanolyan kapcsolatban van a test lendületével, mint a fény hullámhossza a foton lendületével. Ezt a hullámot *de Broglie-hullámnak* nevezzük.

de Broglie-hullámhossz

A de Broglie-hullám hullámhosszát *de Broglie-hullámhossznak* nevezzük. Az m tömegű, v sebességű test de Broglie-hullámhossza:

$$\lambda = \frac{h}{m \cdot v}.$$

deci-

A *deci-* az SI egyik prefixuma, jele: d. Jelentése: tized-, tizedrész. (Például deciméter → tized méter, azaz 1 dm = 0,1 m).

deka-

A *deka-* az SI egyik prefixuma, jele: da. Jelentése: tíz-, tízszeres. (Például dekagramm → tíz gramm, azaz 1 dag = 10 g. A gramm mértékegységgel összekapcsolva a da helyett a dk forma is használható: dkg → dekagramm).

deklináció

Az ekvatoriális gömbkoordináta-rendszerben a harmadik koordináta latin eredetű elnevezése, jelentése elhajlás, lehajlás. (A deklináció jele általában φ .)

delelés

Azt a helyzetet, amelyben egy csillag (égitest) pályájának legmagasabb pontjában van, *delelésnek* nevezzük.

derékszögű koordináta-rendszer

→ Descartes-féle derékszögű koordináta-rendszer.

Descartes, René

René Descartes (La Haye-en-Touraine (ma Descartes), 1596. március 31. – Stockholm, 1650. február 11.), latinósított nevén *Renatus Cartesius* francia matematikus, fizikus, filozófus. Jelentős szerepet játszott a derékszögű koordináta-rendszer elterjesztésében. *Geometria* című művében a koordináta-rendszer segítségével már geometriai problémákat tárgyalt algebrai módszerekkel, ezzel megalapozta a matematika egyik ágát, a koordinátageometriát. Jelentős eredményeket ért el az optikában is: Ő a fénytörés törvényének egyik felfedezője, továbbá kísérletei alapján megmagyarázta a szivárványív sugarának 42°-os látószögét is. Eredményeit a *Discours de la Méthode* (*Értekezés a módszerről*) című könyvében, 1637-ben tette közzé.

Descartes-féle derékszögű koordináta-rendszer

A Descartes-féle derékszögű koordináta-rendszerben a bázis három egymásra merőleges, közös kezdőpontú számegyenes: X , Y és Z . Ezeket a számegyeneseket a koordináta-rendszer tengelyeinek, a közös kezdőpontot origónak nevezzük. Egy tetszőleges P pont Descartes-féle koordinátáin a tengelyek által meghatározott síktól mért előjeles távolságát értjük:

- x a P pont előjeles távolsága az $[YZ]$ síktól,
- y a P pont előjeles távolsága az $[XZ]$ síktól,
- z a P pont előjeles távolsága az $[XY]$ síktól.

A koordináták latin eredetű elnevezései: ordináta (x), abszcissza (y) és applikáta (z).

deszublímáció

A szublímációval ellentétes folyamatot, azaz a légnemű anyag közvetlen megszilárdulását kristályosodásnak, *deszublímációnak* (vagy *depozíciónak*) nevezzük.

deutérium

A hidrogén ${}^2_1\text{H}$ jelű izotópja. Atommagjában egy proton és egy neutron található.

deuteron

A deutérium atommagja, egy protonból és egy neutronból áll. Jele szintén ${}^2_1\text{H}$.

déli pólus (éggömb)

Az éggömbnek és az égbolt tengelyének az Oktáns csillagképben található közös pontját az éggömb *déli pólusának* hívjuk.

déli pólus (Föld)

A Föld felszínének és forgástengelyének az Antarktiszon található közös pontját a Föld *déli pólusának* hívjuk.

déli pólus (mágnes)

Ha egy kétpólusu mágnes függőleges tengely körül szabadon elfordulhat, akkor a földrajzi déli irányba mutató pólusát a mágnes *déli pólusának* nevezzük.

délkör

A *délkör* (hosszúsági kör vagy meridián) az ideális gömbnek tekintett Föld felszínén a két földrajzi póluson áthaladó főkör valamelyik, pólustól pólusig tartó félköre.

diamágneses anyag

Az olyan anyagot, amelynek relatív permeabilitása 1-nél alig kisebb, diamágneses anyagnak nevezzük. ($0,99 < \mu_r < 1$)

dielektromos állandó

A permittivitás régebbi elnevezése *dielektromos állandó*. Néhány kiadványban még ma is ezt az elnevezést használják

diffúzió

Azt a jelenséget, melynek során az egymással keveredő folyadékok vagy gázok külső hatás nélkül, maguktól elkeverednek egymással, *diffúciónak* nevezzük.

diffúz fényvisszaverődés

Az érdes felületek a rájuk eső párhuzamos fénysugarakat minden irányba szétszórják. Ezt a fajta visszaverődést *diffúz fényvisszaverődésnek* nevezzük.

dinamika alapegyenlete

A pontszerű testre ható erők vektori összege megegyezik a test tömegének és gyorsulásának szorzatával. Képlettel:

$$\Sigma \mathbf{F} = m \cdot \mathbf{a}.$$

dióda

1. A két elektródát tartalmazó elektroncsövet *diódának* nevezzük.
2. A *p* és *n* típusú félvezetőből álló, kételektródás alkatrészt (félvezető) *diódának* nevezzük.

dioptria

A törőképesség (nem SI) mértékegysége a *dioptria*.

$$[D] = \text{dioptria} = \frac{1}{\text{m}} = \text{m}^{-1}.$$

diszperzió

A színszóródást latin eredetű kifejezéssel diszperciónak is nevezik. (A diszperzió jelentése szétaprózódás, szétoszlás, szétszóródás.)

dk

A *deka*- SI prefixum megengedett jele. (Csak a gramm mértékegységgel összekapcsolva használható: dkg → dekagramm. Jelentése: tíz-, tízszeres.)

Doppler, Christian

Christian Doppler (Salzburg, 1803. november 29. – Velence, 1853. március 17.) osztrák fizikus. Doppler 1842-ben, a csillagok fényének vizsgálata során fedezte fel a róla elnevezett jelenséget. (A fény hullámhossza, és ezzel együtt színe is megváltozik, ha a fényforrás, azaz a csillag mozog a megfigyelőhöz képest.) Doppler egy ideig tanított Selmecbányán (ma Szlovákia, Banská Štiavnica) a Bányászati és Erdészeti Akadémián, a mai Soproni Egyetem elődjén is.

Doppler-hatás

Ha a hullámforrás vagy a megfigyelő mozog a közeghez képest, akkor a hullám frekvenciája megváltozik. Ezt a jelenséget Doppler-hatásnak nevezzük.

dózisegyenérték (hatásos dózis)

A relatív biológiai hatékonyság és az elnyelt dózis szorzatát dózisegyenértéknek vagy hatásos dózissnak nevezzük. Jele: D_e , képlettel:

$$D_e = Q \cdot D.$$

A dózisegyenérték SI-mértékegysége:

$$[D_e] = [Q] \cdot [D] = 1 \cdot \text{Gy} = \text{sievert} = \text{Sv}.$$

Dulong, Pierre

Pierre Louis Dulong (Rouen, 1785. február 12. – Párizs, 1838. július 19.) francia fizikus és kémikus. *Alexis Petit* francia fizikussal együtt 1819-ben fedezték fel a szilárd elemek mólhőjére vonatkozó, róluk elnevezett szabályt.

Dulong–Petit-szabály

A szilárd elemek mólhője elég magas hőmérsékleten

$$C_m = 3 \cdot R \approx 25 \frac{\text{J}}{\text{mol} \cdot \text{K}}.$$

A szabályt *Pierre Dulong* és *Alexis Petit* francia fizikusok közösen fedezték fel 1819-ben.

duzzadóhely

Állóhullámnál a rugalmas közeg egyes pontjai maximális amplitudóval rezegnek, ezeket a pontokat *duzzadóhelyeknek* nevezzük.

◀	Tartalom	Fogalmak	Törvények	Képletek	Lexikon	▶
---	--------------------------	--------------------------	---------------------------	--------------------------	-------------------------	---